

Съдържание на дисертацията	2
Изследователски предмет, цели, въпроси, задачи и хипотези	4
Методология на изследването	6
Структура на дисертацията	9
Основни изводи от направеното изследване	15
Самооценка на приносните моменти на дисертационния труд	18
Публикации, свързани с темата на дисертацията	19
Благодарности	20

1. УВОД	1
1.1. Три входа към темата	7
1.1.1. История на идеите: социология на града и социология на миграцията	8
1.1.2. Цивилизационен: градското човечество	14
1.1.3. Локален: от комунистически към посткомунистически граждани и градове	19
2. ГРАДОВЕ, ГРАЖДАНСТВЕНОСТ, ПУБЛИЧНОСТ	22
2.1. Градът: кръстопът на глобално и локално	25
2.1.1. Глобализация и/или глокализация	26
2.1.2. Градовете в глобалната епоха	32
2.1.3. Градове и отвореност	36
2.2. Гражданска активност	41
2.2.1. Концепцията за гражданственост	42
2.2.2. От новите социални движения до дигиталната гражданственост	49
2.2.3. Наднационална/Транснационална гражданственост	53
2.3. Градска публичност	59
2.3.1. Понятието публичност	59
2.3.2. Новите публични пространства	62
2.3.3. Обживяването на града	66
3. ПОЛИТИКИ НА МНОГООБРАЗИЕ	75
3.1. Миграция и мобилност: нови източници на многообразие	77
3.1.1. Миграция и/или мобилност: понятия и теории	80
3.1.2. Мобилност и миграция в ЕС	94
3.1.3. Многообразието в европейските градове	97
3.2. Управление на многообразието: европейско, национално и градско ниво	104

3.2.1.	Европейска интеграционна политика	106
3.2.2.	Национални политики: от теорията към практиката	108
3.2.3.	Градски политики: от практиката към теорията	120
4.	СОФИЯ: МОБИЛНИ ГРАЖДАНИ И ОТВОРЕНОСТ	130
4.1.	Градският характер на миграционния феномен в България	133
4.1.1.	От затворено към отворено общество	134
4.1.2.	Миграционен профил на София	141
4.1.3.	Интеграционна политика на България	147
4.2.	Местни политики за управление на многообразието	157
4.2.1.	Разработването на един общински план: „София – динамична европейска столица“	158
4.2.2.	В търсене на устойчивост: „София град на многообразието“	171
4.2.3.	Перспективата – София европейска столица на културата	174
4.3.	Нови граждани и нови публични пространства: истории от София	178
4.3.1.	Новите софиянци	179
4.3.2.	Новите пространства	184
5.	ЗАКЛЮЧЕНИЕ	188
6.	БИБЛИОГРАФИЯ	191
7.	ПРИЛОЖЕНИЯ	208

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРЕДМЕТ, ЦЕЛИ, ВЪПРОСИ, ЗАДАЧИ И ХИПОТЕЗИ

Предмет на дисертационното изследване са *миграцията и мобилността в градски контекст, градските политики за управление на многообразието, както и специфичната гражданска активност на мобилните граждани, водеща до трансформация на градската публичност.*

Целта на дисертационния труд е да изследва *дали и какви политики за управление на многообразието има София, както и активността на новите мобилни граждани, живеещи в града, които променят неговия облик.*

За постигането на тази цел изхождам от изследователски въпрос, поставям си конкретни изследователски задачи и започвам изследването с няколко изследователски хипотези.

Изследователският въпрос, който си поставям, е: *дали новите идентичности на мобилните граждани са фактор за промяна на публичната среда, в която живеят.* Той ще бъде разгърнат в три направления: първо, какви политики разработват градовете за управление на многообразието, второ, превръщат ли се градовете в топови на съвместно съжителство на мобилни граждани, живеещи не между тук и там, а сега и трето, по какъв начин се променят публичните пространства в града чрез гражданската активност на неговите нови мобилни обитатели.

За тази цел са поставени следните **изследователски задачи**:

- Да изследвам профила на мигрантите в София;
- Да изследвам дали и какви политики разработва София по отношение на мигрантите;
- Да изследвам формирането на гражданска активност на чужденците в София;
- Да изследвам дали и ако – да, по какъв начин мигранти променят облика на София.

В анализа изхождам от следните няколко **работни хипотези**:

- Мигрантите в София изграждат наднационални или транснационални идентичности и гражданственост;

- Мигранти променят облика на София като формират нови публични пространства, а не като изграждат вътрешни граници на сегрегираност и отчуждение и в този смисъл спомагат за устойчивото развитие на града;
- В контекста на модерната гражданственост и мобилност политиките от страна на градските власти не са условие *sine qua non* за управление на многообразието и изграждането на отворени градове, а структуриращ фактор, който спомага допълнително гражданската активност и ангажираност.

МЕТОДОЛОГИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Подходите в анализа са както дедуктивни, така и индуктивни. От една страна, е направен опит за тестване на конкретни теоретични схеми в контекста на София. От друга, е направено теоретично обобщение на теренната работа.

Методите, които използвам в своята работа, са основно качествени. Използвани са похвати преди всичко от инструментариума на политологичната наука. Предвид интердисциплинарния характер на темата са включени и методи от други социални науки.

Методологията включва:

- политологичен анализ на европейски, национални и местни политически документи;
- дискурс анализ на интервюта, блогове, фейсбук профили;
- полустандартизирани интервюта с мигранти;
- симулативни игри;
- включено наблюдение.

Анализът на политически документи от различно естество в областта на миграцията и интеграцията е сред основните елементи на изследването. Включени са основните програми и стратегии, които формират политиките в изследваните области на европейско, национално и местно ниво.

В допълнение е използван и методът на дискурс анализ на интервюта и статии, посветени на мигранти. Тъй като трансформацията на публичното пространство вследствие на навлизането на новите технологии е сред ключовите елементи на анализа, е използван и методът на анализ на блогове и фейсбук статуси на мобилни граждани.

Конструирането на терена бе едно от големите предизвикателства на работата и отговаря на многопластовия характер на изследването. Теренната ми работа включва няколко различни елемента. В процеса на своята работа съм направила над 35 дълбочинни интервюта с мигранти, живеещи в София. За това спомогна дългогодишният ми опит и работа с мигрантските общности. В подбора на респондентите са оказали влияние както лични контакти, така и ефектът на снежната топка или ако използвам миграционна теория – тази на мрежите. Интервюираните са с

различен профил и обхващат многообразието на миграционната картина на София, както като страни на произход, така и като социални роли и позиции.

От изключителна полза за анализа ми бе включеното ми наблюдение като участник в работна група към Столична община и в частност към екипа, разработил „София – динамична европейска столица. План за интеграция и интернационализация“ в рамките на проекта Open Cities. В подготовката на плана имах възможност да работя пряко с представители на различни заинтересовани страни, както и да събера идеи за развитието на София – нейната интернационализация и политики за интеграция – посредством иновативен подход.

В процеса на разработване на плана проведох над 20 игри „Град на бъдещето“ – игрови метод, базиращ се на принципа на меката демокрация и прякото включване на граждани в процеса на взимане на решения.

Макар че планът не е гласуван и на практика не е действащ, Общината посредством Асоциацията за развитие на София потърси известна устойчивост като реализира последващ проект „София – град на многообразието“, в рамките на който също така успях да направя включено наблюдение.

Миграцията и мобилността в градски контекст са широко разработвани теми. От друга страна, има много малко подобни изследвания за градове в Източна Европа и в частност за София. В този смисъл, макар че настоящото изследване се вписва в една актуална тенденция, то предлага нов подход и се позиционира в град с много различен миграционен профил и история. Разбира се, именно в това се крият и част от рисковете пред него. Безспорно друго предизвикателство пред темата е характерният контекст на преминаването от затворено към отворено общество, на непрекъснатите дихотомии – комунистически – посткомунистически град/гражданин и демократичен преход – дигитален обрат.

Друг от основните рискове пред изследването се крие в неговата комплексност. Темата сама по себе си е мултидисциплинарна и към нея може да бъде подходено от множество изследователски гледни точки. При все че погледът на дисертацията е политологичен, безспорно са използвани и трансдисциплинарни подходи. Редица български изследователи работят в полета като етнология, антропология, социология на града. Техният научен принос е значителен и текстовете и изследванията им са изключително добра референция и база за настоящия анализ. Все пак обаче те не се занимават в частност с темата за международната миграция в градски контекст. Ето защо се позовавам и на редица изследвания на чужди автори. Рискът при тях е, че те се

позиционират в доста различен контекст, който не взема под внимание особеностите на София.

СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Изследването е структурирано в увод, три основни глави, всяка от които има своята специфична роля в цялостната конструкция и въвежда постепенно изследваната проблематика, и заключение.

Още в увода към темата предлагам три входа, които ми се струват от ключово значение, за да бъдат обосновани нейната актуалност и значимост. Социологията на града и социологията на миграцията дълго време вървят ръка за ръка. Класически пример за това е Чикагската школа. Този вход към темата ми се струва необходим, за да аргументирам връзката между града и управлението на многообразието. Миграцията в градски контекст като предпоставка за другост, но и за формиране на специфичен тип поведение и активност е обект на моето изследване и в този смисъл връщането към класическите теоретични схеми е необходимата основа за неговото развитие. Вторият вход към темата нарекох цивилизационен. През 2007 г. човечеството премина важен цивилизационен праг и стана градско: днес повече от половината от световното население живее в градове. Процентът постоянно нараства и до 2050 г. две трети от човечеството ще живее в градски райони по прогнози на ООН. Разбира се, когато говорим за последните тенденции на урбанизация, няма как да ги изолираме от процеса на глобализация. Те в голяма степен са взаимосвързани. Глобализацията променя преди всичко икономическия ред, има своите последици и върху социалната организация. Този цивилизационен вход към темата определя нейния мащаб и актуалност. Светът е не само градски, но и глобален и мобилен. В този смисъл изследването на миграцията в градски контекст и промяната на разбиранията за гражданственост и публични пространства в естествената среда на тяхното зараждане е актуално и значимо. Последният, трети вход към темата, е локалният. Този вход към темата ми се струва изключително важен, защото той повдига въпроса за промяната в разбирането за гражданственост в конкретния контекст на едно общество, което преминава почти синхронно през посткомунистическия и виртуалния преход. Тази разделителна линия на преди и след се оказва определяща и по отношение на миграционната ситуация.

Първата част, озаглавена „Градове, гражданственост, публичност“ представя теоретичната рамка на дисертацията. Обговорени са три ключови за анализа понятия и са разгледани теоретични схеми, които имат отношение към поставените цели и задачи.

Концепцията за глобалния град, въведена от известните социолози Саския Сасен (Сасен 2011) и Мануел Кастелс (Кастелс 2004), ще е използвана като основна

референция към съвременното разбиране за града. Същевременно в тази част се въвежда понятието за отвореност на градовете. Представена е концепцията на изследвателя Грег Кларк (Klark 2010), но е предложено и ново разбиране, което е в основата на настоящето изследване. *Отвореността на града разбирам като състояние на градовете, което се дължи на специфична гражданска активност и е тясно свързано с инициативи отдолу* (grassroot initiatives). Гражданите се разглеждат не в контекста на легалното отношение индивид – държава, а на активността и участието.

С оглед на факта, че изследваните процеси свързваме с глобализацията, няма как първата част на текста да не е посветена именно на нея. Комплексният характер на феномена обуславя необходимостта от мултидисциплинарен подход на анализ. В своята работа се интересувам основно от политическите и социалните последици на глобализацията – как се променят обществата чрез засилената и улеснена комуникация, новите технологии, промяната в идентичността на мобилните граждани и тяхната гражданска активност.

Същевременно въвеждам и термина глокализация – като алтернативно разбиране на процеса, предлагащо един по-различен прочит на реалностите на модерността. От основно значение е отношението локално – глобално и трансформирането на разбиранията за време и пространство, които позволяват на съвременните граждани да мислят и действат в глокален контекст – намирам се тук, мисля се другаде, реагирам на глобални каузи.

Тъй като рамката на изследването е градът, проследявам промените, които описаните комплексни процеси, носят в него. Известният социолог Мануел Кастелс определя три кръга от мутации – по отношение на функцията, значението и формата на града (Кастелс 2004). Въпреки че класическите разбираня за световен и глобален град стесняват кръга на тази йерархия, защитавам тезата, че няма как и градове, които привидно не отговарят на техните характеристики, да остават изолирани от световните процеси. Стремя се да давам примери от София, които да доказват и защитават тази теза.

Засиленото движение на капитал, стоки и хора създава нови реалности, които налагат нужда от нови теоретични концепции и модифицират класическите разбираня за понятия като национална държава и гражданство. Разбирано нормативно, като отношението между индивида и политическата цялост, днес то има много повече възможни прочити. В своята работа защитавам тезата, че в съвременния свят то все

повече носи тежестта на участието, на активното включване на индивида в процеса на взимане на решения в глобалното публично пространство. За това допринасят и модерните технологии, които променят възможностите за организиране и участие. Разгледани са някои от съвременните изследователски търсения по отношение на гражданствеността. В своята работа се интересувам преди всичко от гражданското участие, затова няма как да не бъдат разгледани някои основни за съвременното общество понятия – като социални движения и гражданско общество. Същевременно считам, че няма как да не бъдат въведени и модерни концепции като тази за дигиталната гражданственост.

Отделна част е посветена и на публичното пространство, разбирано двояко – и чисто пространствено в рамките на града, но и като основен топос на случването на гражданската активност. Освен класическото разбиране на Юрген Хабермас (Хабермас 1995) за публичната сфера като пространство на диалог, са представени и търсенията на изследователи, които се интересуват от реструктурирането му с оглед на навлизането на новите технологии, интернет, социалните мрежи. Това реструктуриране е разгледано в три основни посоки:

1. промените на териториите, следствие на логиките на децентрализация и глобализация;
2. новите технологии и комуникационни практики;
3. движението на хора – международните миграции и мобилност.

Градовете, гражданствеността, публичността са тясно свързани и са необходимата теоретична рамка за настоящото изследване.

Втората част „Политики на многообразието“ поставя фокус върху основния за дисертацията феномен – миграцията и мобилността, както и политиките за управление на многообразието, породени от тях. Освен че подробно са представени термините и теориите по отношение на международната миграция и мобилност, е представена картина на многообразието в европейските градове, като са дадени и примери с чужденци, избрали да живеят в София. Предложен е също така аналитичен обзор на политиките за управление на многообразието на европейско, национално и градско ниво.

Миграцията и мобилността се превръщат в нови източници на многообразието. Сложен и динамичен процес, международната миграция изисква мултидисциплинарен подход. Причините за трудната уловимост на миграционния феномен Анна Кръстева обобщава на базата на четири групи фактори, сред които различните претенденти за

неговото дефиниране: самата сложна същност на миграцията, разминаването между огромното количество публикации, но относително малкото теоретизации, както и интердисциплинарният характер на изследванията (Кръстева 2013). Върху това се наслаждава и широката му политизация – миграцията и управлението на многообразието са въпрос не само от сферата на публичните политики, но и съществена част от политически дискурси, визии, ориентации. Няма да е пресилено, ако се каже, че днес чрез говоренето за миграцията се печелят или губят избори в редица европейски държави.

Същевременно модерният човек осмисля своето съществуване чрез измерението на заминаването – разбирано от едни като привилегия, от други като свобода, от трети като бreme. Жадувано и мразено, изживявано и преживявано, заминаването определя битието на днешния *homo mobilis*. Мобилността има множество измерения – за работа, за туризъм, за развлечение. Тя формира идентичности, дори формира общности.

Дълбоко залегнала в разбирането за Европейския съюз, мобилността спомага за изграждането на европейското гражданство и за формирането на европейската гражданственост. На базата на изследването на Адриан Фавел „Eurostars and Eurocities. Free Movement and Mobility in an Integrating Europe” (Favell 2008) и на теренната работа представям и образите на модерните мобилни европейци – младежите, които благодарение на „Еразъм“ и други образователни програми, разбират какво е да си европеец, откриват любовта в различни точки на континента, установяват се в един или друг град, започват работа, но пътуват обратно до родния дом, превръщат в мобилни и своите родители. Към тези мобилни европейци се прибавят и така наречените граждани на трети държави. През изминалите десетилетия след края на Втората световна война европейските градове се превръщат в дом на мигранти от различни краища на света.

Анна Кръстева е преброила 49 дефиниции в литературата по отношение на интеграцията – опитите за синтез на разнообразните подходи са още по-многобройни (Кръстева 2009). Във втората глава разглеждам подробно, макар и не всички 49, различни опити за дефиниции и модели на включване на мигрантите в приемащото общество. Интересни са освен чисто теоретичните измерения и практическите опити за измерване на успеха на публичните политики в тази област.

Тъй като интеграцията засяга публичното пространство на нацията, тя често остава в прерогативите именно на държавите. Въпреки това се правят опити за изграждане на общи европейски политики в тази област.

Градовете обаче са привилегированото място за интеграция. Интересно е, че преди да започнат да се правят опити за теоретизация на политиките на градско ниво, онези, които първи съзнават нуждата от тяхното разработване, са именно градските управници. Различни мрежи, обединяващи кметове, местна власт, учени и изследователи, започват да разработват модели на градски политики и да създават, обсъждат и обменят добри практики. Впоследствие се появяват и научни разработки, първоначално основно сравнителни анализи, а по-късно и предлагащи системни модели.

Третата част „София: мобилни граждани и отвореност“ е конкретно посветена на София и е базирана основно на теренната ми работа. Тя верифицира хипотезата, че наличието на градска политика не е условие *sine qua non* за включването на мобилните граждани в общността. Това е доказано посредством конкретни примери на мигранти, живеещи в София, които формират специфична гражданска ангажираност и участват във формирането на нови публични пространства. Разбира се, за да се стигне до това заключение, първо е представена картината на миграционната панорама на България, а след това е проследен опитът за формиране на градска политика по отношение на многообразието.

Към днешна дата България продължава да бъде преимуществено емигрантска държава. Имиграцията е нов феномен. По време на комунизма има няколко изключения, които имат основно идеологически обяснения. Част от тези имигранти и техни наследници все още живеят в София. След демократичните промени се оформят нови вълни на имиграция, които постепенно започват да променят градския облик.

Имиграцията твърде късно влиза в политическия дневен ред на национално ниво. България приема първата си стратегия, в която експлицитно дефинира миграцията като проблем на политиката, едва през 2008 г., за да смени коренно визията си само две години по-късно. Това в известна степен, както и все още малкият брой на имигрантите, обуславя факта, че интеграцията в български контекст рядко визира чужденците, избрали да живеят тук. И двата стратегически документа са лаконични по отношение на политиките за включването на имигранти в българското общество.

На градско ниво нещата не седят много по-различно. Благодарение на партньорство с чуждестранни организации и европейски мрежи обаче София става партньор по проект, в рамките на който е разработен *„София – динамична европейска столица. План за интеграция и интернационализация“*. Макар и да не е приет и де факто планът да не действа, Столична община успява да изпълни част от заложените в

него дейности чрез последващ проект. Един от големите стимули за утвърждаването на доброто сътрудничество с гражданския сектор и припознаването на многообразието като предимство се оказва кандидатурата на София и Югозападен регион за Европейска столица на културата 2019 г. Чудесен пример за подобно сътрудничество е създаването от Мултикулти колектив на мултикултурната карта на София. Тя включва редица „етнически“ ресторанти, магазини и заведения като художниците от Комплот Колектив разказват и историята на техните собственици. Именно това са онези нови софиянци, за които говоря и в последната част на настоящата дисертация. Новите софиянци идват от различни краища на света, но успяват да променят града не само чрез своето присъствие, а и чрез активното си включване в публичния живот. Като представители на малкия и среден бизнес, като активни граждани, които отстояват и защитават различни каузи.

Именно техните истории, събрани като част от теренната ми работи, в най-голяма степен ми помогнаха да верифицирам хипотезата си, че мобилните граждани формират нов тип гражданска активност, променяйки обществените пространства и обществата, в които временно или по-постоянно са се установили. Тяхната гражданска ангажираност, както и тази на други мобилни граждани, прави един град отворен.

ОСНОВНИ ИЗВОДИ ОТ НАПРАВЕНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Настоящата дисертация представлява опит да се изследват миграцията, мобилността, гражданската активност и политиките за управление на многообразието в градски контекст и в частност в София. На базата на изследването могат да бъдат направени някои заключения.

Първото е, че мобилността и гражданската енергия и заряд вървят често ръка за ръка. Това твърдение в много голяма степен бе потвърдено от теренната ми работа. Мобилността не намалява порива на гражданствеността, напротив прави я по-креативна и иновативна.

Традиционно мислим мигрантите, диаспората като солидарна с общността – държавата, езика, семейството. *„Традиционно диаспората се мисли в термините на език и култура и нейните връзки с родината се тъкат от две централни институции – семейството и държавата. Социалните мрежи и протестите са демиургът на една нова, дигитална диаспора, чиито връзки са изградени от една трансгранична, активна и ангажирана гражданственост. Солидарността вече не е с държавата, а с гражданите срещу безотговорната и корумпирана държава“* (Кръстева 2013а: 10). А. Кръстева говори за онези мобилни българи, напуснали България, които подкрепят протестите на своите съграждани в родината. Класическата фраза от началото на прехода за българите „гласували с краката си“, е все по-малко валидна. Напускането не е бягство от гражданска ангажираност – доказват го множеството солидарни с протестите в София прояви в други точки на света. Доказват го множеството прояви, организирани от сирийци, иракчани, украинци в подкрепа на съгражданите им в страните им на произход. Активността на чужденците, избрали да живеят в София, доказва, че солидарността е между граждани, независимо от националността им. Виетнамка, живееща тук, казва, че няма никога да бъде българка, но битката срещу статуквото и корумпираната власт в България е и нейна. Етиопец участва активно в протестите. Германка само организира такива срещу неофашистки организации и дискриминационни прояви. Трансгранични идентичности, глобално публично пространство, активност и ангажираност – това е триадата на новите мобилни граждани.

Второто заключение е, че днес публичните политики не могат да бъдат разглеждани единствено като отговор на властта и елитите. Те все повече се случват благодарение на доброто сътрудничество между властта и гражданското общество.

Това послание за отвореност, диалогичност, а и отчетност на елитите все повече ще променя публичната среда и начина за правене на политика.

Политическият елит и администрацията на София не припознават управлението на многообразието като свой приоритет. Гражданите са онези, които предлагат инициативи и прояви, за да го включат в програмата на града. От констататорните форми на граждански прояви до онези с артхарактер и културен замисъл все по-отчетливо виждаме, че не елитите, а гражданите са онези, които задават дневния ред. Фестивали като „Изток в парка“, мултикултурна карта на София, нови публични пространства, създадени от гражданите – виждаме тясното сътрудничество между институциите и структури на неправителствения сектор. Началото на прехода от затворено към отворено общество започна с революцията на елитите, дигиталният обрат роди революцията на гражданите. Първата създаде статуквото, срещу което втората въстана. И двете търсят промяна на ценностите. Сред най-отчетливите искания е именно това за отвореност на елитите и институциите към идеите и предложенията на гражданите. На национално ниво все още рядко виждаме резултати, на градско примерите са все повече особено когато говорим в контекста на многообразието.

Очертаните изводи и заключения кореспондират с първоначалните работни хипотези на изследването. Множество примери доказаха, че повечето от новите жители на София оформят транснационални идентичности, успявайки да бъдат активни граждани както по отношение на новото си общество, така и по отношение на страната си на произход. В контекста на мобилните граждани от държавите – членки на ЕС, много от респондентите ми започват да изграждат и европейска идентичност, чувствайки се повече софианци и повече европейци, отколкото англичани, германци или други.

Независимо дали и как новите жители на града променят неговия облик. Множество нови пространства се появяват в София вследствие на присъствието на новите му обитатели, като така променят изцяло градската публичност. В множество градове на Европа тази трансформация е свързана с оформянето на пространства на затвореност и сегрегация. Към настоящия момент в София не може да се говори за това. Макар че има райони, в които в известна степен има по-голяма концентрация на чужденци, то те в много по-голяма степен са свързани с отвореност и диалогичност. Англичанин казва *„Ако разрушите Женския пазар и построите Villa, аз най-вероятно*

*ще си тръгна*¹. Ресторантче в този район, чийто собственик събира банкноти, е доказателства за това, че тази част на града е посвещавана от жители от различни точки на света. Същевременно и самите нови обитатели на града си поставят за цел, изграждайки своите пространства да променят нагласи, стереотипи и да работят за отвореността на града.

Именно активността, идваща от самите граждани, потвърждава и хипотезата, че политиките за управление на многообразието не са условие *sine qua non*, а по-скоро структуриращ фактор. Програмите на общината, които подпомагат различни граждански инициативи се оказват именно такъв фактор.

Разбира се, това са въпроси, които тепърва ще бъдат изследвани. Считам обаче, че едно от големите предимства на настоящата дисертация е, че проправя път за тяхното повдигане в средата на българските политологични изследвания.

¹ http://www.peika.bg/statia/Balgariya_prez_pogleda_na_chuzhdenetsa_Dzheymys_ot_Angliya_la_i.82510.html

САМООЦЕНКА НА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

- Първият принос е емпиричен: дисертацията представлява един от първите опити за тестване в контекста на София на изследване посветено на миграцията и мобилността;
- Вторият принос е теоретико-приложен: изследването верифицира приложимостта и тества сферата на валидност както на класически теории за гражданствеността и публичните пространства, така и нови такива, свързани с тяхното реструктуриране, като за тази цел е използван богат емпиричен материал;
- Третият принос е по отношение на публичните политики в сферата на миграцията, интеграцията и интернационализацията: въведено е ново разбиране за отвореността на града, базирана на *специфична гражданска активност и инициативи отдолу*, като е поставен акцент върху сътрудничеството между публичната власт и гражданите, при която политиките са структуриращ фактор, а не неизбежно условие за управление на многообразието.

ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

- Otova I& D. Kamenova (2014) Mobilité des médecins bulgares : facteurs, tendances et enjeux. In print.
- Отова, И. (2013) Екологичните мобилизации в България: оф и онлайн. В: Кръстева А. (съст.) *Дигиталният гражданин*. София: НБУ
- Otova, I. (2013) Le mouvement écologiste en Bulgarie: off et online. In : Krasteva A. (sous la dir. de) *E-citoyenneté*. Paris : L'Harmattan
- Отова, И. (2012) Миграция, интеграция, градове: европейски контекст. В: Социологически проблеми 1-2, стр. 222-237
- Отова, И. (2011) Отговорите на градовете. В: *София – град на многообразието*. София: Асоциация за развитие на София
- Krasteva A.&Otova I.&Staikova E.& I. Ivanova (2011) A Bulgarian migration profile 2011. Migration citizenship Education
- Кръстева, А. § Отова, И. & Е. Стайкова (2011) *Задволяване на нуждите от работна ръка чрез миграция в България: 2004-2009*. European Migration Network
- Кръстева, Анна § Отова, Илдико, Е. Стайкова (2011) *Временна и циркулярна миграция в България: данни, политики, перспективи 2004-2009*. European Migration Network
- И. Отова (2009) Изследване на политиките за интеграция в пет държави-членки на ЕС, Франция В: *Методически оказания за наблюдение и оценка на политиките и мерките за интеграция*

БЛАГОДАРНОСТИ

През изминалите години много пъти заминавах и имах възможност да остана другаде. Винаги обаче се връщах в Моя Университет. Онзи Университет, който не се страхува от разнообразието, който ти дава свободата да извървиш пътя си, така както искаш и намиращ за правилно.

Продължавам да вярвам, че Университетът преди всичко са хората, които срещаш в него. Научих го от своите преподаватели и колеги в Департамент „Политически науки”. Благодаря им за знанията, опита, подадените ръце и споделените възможности.

За мен бе изключителна част и отговорност да бъда носител на Стипендията за постижения в изучаването на политическите науки и гражданска доблест „Чарлз Мозер”. Надявам се да съм била на необходимото ниво и да съм носила достойно тази титла.

Радвам се, че преди години, на кандидатстудентските си изпити, срещнах една дама, която от тогава е мой пример и вдъхновение. За мен научният ръководител бе Учителят, Човекът и ще си позволя да кажа Приятелят, който вървеше с мен по пътя.

Центърът за миграционни изследвания (CERMES) е онази среда, в която открих и развих своя академичен интерес към интеркултурната тематика. Динамичният, отворен и ангажиран екип на CERMES се превърна в най-мобилизиращия и стимулиращ поддръжник на моята работа. Конференциите, проектите, семинарите и лекциите са безценни с опита и знанията, които ми донесоха, на най-вече с това, че ми дадоха възможност да общувам и да се запозная с прекрасни хора от различни точки на свата.

Тук е мястото да кажа, че най-приятна част от работата ми бяха срещите с моите респонденти, много от тях вече и мои приятели. Благодаря им от сърце, че ми разказаха своите истории и споделиха своите съдби.

Докторантурата може да бъде просто етап от живота. За мен беше много повече от това. Беше споделено приключение, в което имаше на кого да разчитам, с кого да споделя, с кого да обсъдя. Благодаря, приятели!

Не на последно място благодаря на онези, на които дължа всичко останало. На моя баща, с когото съм обсъдила всеки ред от тази дисертация, макар и само в мислите си. На моята майка, която, с деликатност и мъдрост, бе винаги до мен и дори не

осъзнава колко ми е помогнала. И накрая благодаря на човека, който успя да ме изтърпи.